

Maria Novell

(1914-1969)

Marta Luna, pedagoga

Al final dels anys seixanta i al llarg de la dècada dels setanta tota una generació de mestres joves vivíem amb emoció i entusiasme els canvis que lentament, prudentment, s'anaven succeint en diversos àmbits de la societat, però molt en especial a l'escola.

Ens sentíem agents d'aquest canvi i, malgrat que no havíem estat educats en català i no el sabíem escriure, volíem catalanitzar l'escola: ensenyar català i en català, de la mateixa manera que volíem saber i ensenyar història de Catalunya. I d'història tampoc no en sabíem, no en sabíem gens. Sabíem de *íberos y celtas*, però no sabíem res dels lacets ni dels ilergetes, ni dels castells dalt d'un turó ara enderrocats —tampoc no sabíem per què—, que poblen el nostre paisatge.

Sort en vam tenir, de l'Oriol Vergés, la Maria Novell, en Josep Vallverdú, l'Enric Bagué, la Mercè Canela, en Sebastià Sorribas, en Joan Barceló... que amb voluntat literària i alhora

divulgativa van escriure contes i novel·les d'aventures emmarcats en contextos històrics catalans. En aquestes narracions i en el llibre d'història adreçat ja als escolars *Arrels*, de l'Oriol Vergés, vam tenir les primeres eines per començar a parlar d'història de Catalunya.

El llibre *Viatge per la història de Catalunya* de la Maria Novell es va convertir en llibre de lectura a molts centres escolars. Era la primera vegada que teníem a les mans uns contes deliciosos, emmarcats històricament per l'Oriol Vergès, i ordenats cronològicament de manera que la lectura ens permetia tenir una visió —incompleta encara, però visió— de la història de Catalunya.

A tots aquests autors els devem el nostre respecte i el nostre agraïment per la feina feta quan res no era fàcil, i per la claredat de saber veure què necessitava l'escola i què necessitaven els mestres.

Bibliografia:

1967	<i>Les presoneres de Tabriz</i>	Maria Novell	La Galera
1969	<i>El senyor a la guerra i el pagés a la terra</i>		
	<i>El castell dalt d'un turó</i>		
	<i>Quan la ciutat tenia portes i muralles</i>		
	<i>El cavaller i el monjo</i>	Enric Bagué	Teide
1969	<i>Viatge als país del lacets</i>	Sebastià Sorribas	La Galera
1969	<i>L'ocell de foc</i>	Emili Teixidor	Laia
			Cruïlla (1972)
1974	<i>Bernat i els bandolers</i>	Josep Vallverdú	La Galera
1975	<i>Un cavall contra Roma</i>	Josep Vallverdú	La Galera
1976	<i>Tres xacals a la ciutat</i>	Josep Vallverdú	La Galera
1977	<i>Galceran, l'heroi de la guerra negra</i>	Jaume Cabré	Laia
			Columna/Proa (1993)
1977	<i>L'escarabat verd</i>	Mercè Canelà	La Galera
1977	<i>Un català a la Manigua</i>	Oriol Vergés	La Galera
1978	<i>En Mir l'esquirol</i>	Josep Vallverdú	La Galera
1978	<i>La ciutat sense muralles</i>	Oriol Vergés	La Galera
1979	<i>Ulls de gat mesquer</i>	Joan Barceló	La Galera
1980	<i>La història que en Roc Pons no coneixia</i>	Jaume Cabré	La Galera
1980	<i>La noia del timbal</i>	Oriol Vergés	La Galera

Joaquim Carbó, escriptor

Primeres històries

Molt abans d'entrar en contacte amb el món intel·lectual, Maria Novell ja era una lectora de qualsevol paper imprès i, ben aviat, va passar a ser una apassionada escriptora d'històries fantàstiques que, a més, es delia per exposar la seva opinió sobre el món que la rodejava.

Durant els molts anys d'amistat i de llargues converses, mai no es va referir als contes que quan tenia tretze anys ja va escriure per a diverses revistes. No se n'avergonyia, però era conscient que aquells escrits no tenien res a veure amb el que la motivava en la maduresa. Entre els papers que m'ha cedit la família, hi ha la rondalla *El príncep encantat*, publicada al núm. 90 de *La Dona Catalana* (24/6/1927). Al núm. 114 de *Sol i xent*, de Cadaqués (10/3/1928), hi apareix l'article *Tempestat*, amb forta càrrega social. En els dos primers números d'*El Noi Català* hi ha dos contes seus: *La reina dels estels* i *La fada llum del dia*.

El gruix més considerable correspon a la revista *Sigronet* dels anys 1929 i 1930, quan l'autora en tenia 15 i 16, amb unes històries plenes de màgia i fantasia, protagonitzades per princeses i prínceps de rondalla que viuen en castells, entre boscos ombrívols i tenebrosos, ben a la vora de coves i pous sense fons, poblats per gegants, bruixes i dracs a tocar de masies humils on s'esforcen a sobreviure pagesos esforçats i pastors abnegats. Si per un cantó s'hi nota la influència de lectures populars, sovint s'endevina l'empremta de lectures més cultes. *El Gegant negre*, per exemple, recorda l'aventura d'Ulisses a la

cova de Polifem. El príncep que té cura d'un magnífic jardí és protagonista d'*Els clavells encisadors*, unes flors malèfiques que fan desaparèixer tot aquell que les toca, fins i tot el mateix príncep, que no se'n sap estar. Transformat en ocell, es presenta al jardí d'un altre reialme, on és salvat per la més petita de les tres princeses... I més contes amb títols força explícits: *El bosc misteriós*, *Les tres germanes*, *La bruixa i ses filles*, *Els bons gegants*, *El màgic*, *El pastoret*, *El primer dia de primavera*, *El retorn del nét*, *La bruixa del bosc*...

Anys de formació

Ben aviat Maria Novell, que sabia molt bé què volia, va deixar d'escriure contes per dedicar-se intensament a formar-se. A part de llegir sense aturador, va participar en els moviments socials d'aquella República acabada de proclamar que portava la llibertat al carrer, a les entitats, als partits polítics, als papers... Víctor Alba s'hi refereix en la història del Bloc Obrer i Camperol. A la universitat va estudiar les carreres de Bibliotecària i de Filosofia i Lletres: companya de Carme Serrallonga, Maria Aurèlia Capmany, Rosa Leveroni..., deixeble de Carles Riba i el doctor Rubió, entre d'altres professors eminents. El tràgic final de la Guerra Civil trencarà les seves esperances. Aclaparada pel pes de la derrota, Maria Novell, que abans d'acabar el batxillerat ja es pagava els estudis fent classes de repàs, es va tancar a casa per guanyar-se la vida fent classes particulars. Més endavant treballarà a l'acadèmia

Les il·lustracions aparegudes a l'article extretes dels següents llibres:
pàg. 15. Fina Rifà «L'home que parlava a la babalà»
Revista *Cavall Fort*
pàg. 16 (1). Fina Rifà «Viatge per la Història de Catalunya» Edicions La Galera
pàg. 16 (2 i 3). Lluçia Navarro «Les presoneres de Tabriz» Edicions La Galera

Mostrar el nostre agraïment al Servei de Documentació de Literatura Infantil i Juvenil. Biblioteca Xavier Benguerel per la cessió dels llibres apareguts en aquest article.

Pérez Iborra, l'Institut Tècnic Eulàlia i l'Isabel de Villena. Tota la vida va estudiar. Tinc a mà el *Lower Certificate* de la Universitat de Cambridge que va obtenir l'any 1960, quan ja tenia quaranta-sis anys. Tant o més que estudiar, li agradava ensenyar, ja que creia que tota la ciència del món en mans d'una sola persona hauria servit de ben poc. Es delia per transmetre als altres tot el que aprenia. Ho puc assegurar perquè me'n vaig ben beneficiar. La seva modesta biblioteca era tot un luxe en aquells temps, quan tot ens va ser prohibit. Quina foguera no hauria encès algun d'aquells veïns, que portava una gorra vermella, si hagués sabut que en un piset del carrer de Dènia s'hi amagaven des de russos tan perillosos com Dostojevski, Gorki, Turgenev, Tolstoi o Kuprin fins a pacifistes com Alphonse Daudet o Erkmann-Chatrian, i tants i tants llibres en català, des de les grans traduccions de Proa, fins als Quaderns Literaris o la Biblioteca Universal! Tots aquests tresors van quedar lliurement al meu abast a mesura que creixia la meua curiositat.

L'excepció que trenca el seu silenci literari d'aquests anys de postguerra és un volum editat per Seix y Barral a la Colección Estudio, a la sèrie Grandes Filósofos. Es titula *Berkeley*, i és la biografia que Maria Novell va escriure d'aquest filòsof i bisbe irlandès (1685-1753), contemporani i amic de Swift i que, com el mateix autor dels *Viatges de Gulliver*, havia pres ordes religiosos. Acabada la guerra, alguns intel·lectuals catalans als quals s'havien tancat tantes portes, es guanyaven el pa complint encàrrecs d'aquesta mena. I tots, naturalment, escrits en castellà, com els seus noms!

No deixa de ser curiós que una persona escèptica com la Maria escrivís sobre l'obra d'aquest sacerdot que tota la vida va polemitzar suaument amb els lliurepensadors contemporanis, un dels quals, Anthony Collins, manifestava haver descobert el sistema per demostrar la inexistència de Déu... *Berkeley* a part, no sé que publicqués res més en aquells anys. Em consta, però no ho puc documentar, que va investigar —ara diríem que va fer de «negra»— per a algú que tenia la vanitat de posar el seu nom a uns títols escrits amb els materials que li facilitaven uns professionals.

L'any 1961 vaig participar en el naixement de *Cavall Fort*. Els Novell, sense cap criatura a la família, s'hi van subscriure, per ajudar-nos. Ja no vivia al barri, jo, però quan hi tornava per veure els pares mai no em descuidava de visitar-los. Amb la Maria intercanviàvem llibres i discos. Acabava de néixer la «nova cançó» i la frescor poètica de *Cançó de matinada* de Joan Manuel Serrat, entre d'altres, l'havia obert a un gènere musical més lleuger, ara que se'ns offeria en català.

Viatge per la història de Catalunya

La nit que en el consell de redacció de *Cavall Fort* discutíem qui ens podia escriure un article sobre el teatre grec, vaig proposar la Maria, tan sàvia. Els altres no sabien qui era, però, per sort, em van fer confiança, ella va acceptar amb entusiasme i, pocs dies després, ja teníem l'article, de caire més aviat acadèmic, que es va publicar tot seguit en el número 42 de la revista (1965). I, de propina, ens va oferir un altre text que no li havia demanat ningú, molt més personal: *La cabra d'or*, homenatge a *El meravellós desembarcament dels grecs a Empúries*, de Manuel Brunet, el Romano de *Destino*, aquell seminarista que havia penjat els hàbits fascinat per les idees d'Andreu Nin, però que acabada la guerra es va acostar als reaccionaris de Maurras i l'Action Française. L'agilitat i amenitat d'aquest conte no exclouïen el rigor i una informació històrica de primera mà. Va ser el primer de la trentena que va il·lustrar Fina Rifà i que representen un dels encerts més grans de la revista: la història viscuda pels qui la sofreixen, no pas pels qui l'orienten o escriuen.

La cabra d'or explica la fundació d'Empúries per part d'un grup de mariners grecs que fugien de l'escomesa cartaginesa. El record de la llegenda de Jasó —vençut un terrible drac, l'heroi podia haver enterrat en aquells paratges la cabra d'or que l'hi havia arrabassat— va estimular aquells mariners a quedar-s'hi, fundar-hi una colònia i posar-se a cavar per trobar el tresor. Per aprofitar la terra remoguda hi van escampar unes quantes llavors que els van proporcionar una bona collita de gra. Gràcies a la fertilitat d'aquells camps, la benignitat del clima, la proximitat del mar i la bellesa del paisatge, ja no se'n van moure... I la cabra d'or? No! No la van trobar ahir ni avui, per més que els pagesos que hi viuen continuen llaurant aquells camps: l'or de les collites és el fruit del seu treball.

A *Els elefants d'Hanníbal*, dos noiets laietans retinguts com esclaus han d'ajudar a menar els elefants amb què els cartaginesos volien travessar els Pirineus i, contra la seva voluntat, intervenen en la segona de les guerres púniques. A *Daina i els soldats*, un noieta d'Illersa s'acosta més del compte als soldats romans de Cèsar que havien exportat la seva rivalitat amb els pompeians al pla de Lleida, mig segle abans del naixement de Crist. Les peripècies d'un pagès gironí que cau en mans dels àrabs; la veu d'un fraret que adverteix a què s'exposen uns homes d'armes si no fan cas dels acords de Pau i Treva; com esdevé poeta un minyó pacífic, obligat a participar en una de les Croades del segle xi; com els reis dictaven les seves cròniques per-

què no sabien escriure o no tenien temps per fer-ho; les trapellereries dels set fills d'un sabater que participen involuntàriament en el desembarcament a Mallorca; el pagès que esdevé marxant; el prestigi de mercaders i d'artesans; el valor de la raó oposat als fums de la noblesa i la reialesa; el tabaler que no vol tocar quan pengen uns innocents; l'escenificació de terribles epidèmies a la Dansa de la Mort, de Verges...

En destacaria *L'home que va fer tard*: el cavaller Ramon Cassola, a la mort sense successió de Martí l'Humà, treu foc pels queixals perquè han obligat el comte Jaume d'Urgell a renunciar als seus drets a favor de Ferran d'Antequera. Decideix acudir al Parlament a parlar a favor del d'Urgell, però se'n distreu perquè ha d'arreglar els papers d'una germana que ha quedat vídua. No s'uneix tampoc a les forces que Jaume ha reclutat perquè, si un dia té mal de ventre, l'endemà ha de jutjar el plet entre dos pagesos. I quan intenta finalment agrupar la voluntat d'altres cavallers i s'acosta a Balaguer amb un escamot, Jaume d'Urgell ja ha estat derrotat i empresonat.

Totes aquestes narracions, introduïdes amb sengles comentaris d'Oriol Vergés que les situa en el moment històric en què es desenvolupaven, es van aplegar en un volum preciós i pòstum: *Viatge per la Història de Catalunya*, publicat per La Galera l'any 1975.

Per acabar...

Ben aviat va passar a formar part del consell de redacció de *Cavall Fort* al qual va aportar la seva erudició, una sensibilitat especial pels més febles i el suport pedagògic que ens faltava d'ençà que Marta Mata havia passat a dedicar-se en cos i ànima a la renovació pedagògica que impulsava Rosa Sensat. Tots els companys la van tractar de tu immediatament, però jo, que la coneixia i estimava de tota la vida, vaig continuar tractant-la de vostè. El respecte que m'imposava era infinit.

Per a mi va representar una satisfacció extraordinària haver-la ajudat a recuperar les ganes de tornar a viure, és a dir, d'escriure. Col·laborar a *Cavall Fort* li va obrir uns horitzons als quals ella mateixa havia renunciat a partir de 1939. Així, entre 1965 i 1969, l'any en què va morir prematurament, va guanyar el premi Folch i Torres amb la novel·la *Les presoneres de Tabriz*, va escriure un parell d'obres de teatre,¹ el guió del còmic *De Balaguer a Kum Ram*, dibuixat per Manel. I, ara, la Universitat de València reedita la biografia de Jaume I que ja no va ser a temps de veure quan li va publicar l'editorial Proa.

El seu *Jaume el Conqueridor* té l'aire d'una novel·la d'aventures. L'autora no en

té prou explicant-nos els fets d'armes més destacats del monarca sinó que, atesa la seva habitual obsessió per situar el lector en el moment de l'acció, ens informa de com vivien els contemporanis, ja fossin els menestrals o aquells nobles les propietats dels quals creixien a mesura que s'apoderaven de noves terres dels musulmans o de veïns no desitjats; com funcionava el clergat i comerciaven els mercaders; com treballaven els artesans; com cantaven els trobadors; com malvivia el poble i patien els esclaus. En un d'aquests moments comenta: «Els plats trencats els pagaven els pagesos i els vilatans, aquests últims, de les viles enclavades en els terrenys en litigi» i «Els pagesos tenien moltes obligacions i pocs drets». No se'ns amaguen els tripijocs i els conflictes d'interessos del rei amb el seu entorn. En cap moment no dissimula que el benefici era el motor que portava els senyors a les batalles. L'entrada a Ciutat de Mallorca n'és un bon exemple, pels saqueigs de què van ser objecte cases i palaus. Ni amaga la crueltat dels «nostres»: en ple setge, els homes del rei, per accelerar la rendició, llancen el cap del guerrer Fatil·la amb una fona a l'interior de la ciutat. «Les edats d'epopeia —adverteix l'autora— tenen això, vistes a distància esgarripen una mica, i vistes de prop són de mal viure-hi».

Encara que tota la seva obra es caracteritza per la mateixa passió de narrar i fer-se entendre demostrada ja als tretze anys, en la plenitud es va desmarcar de tot element fantàstic per manifestar la seva vinculació al poble, el seu respecte pels humils, sobretot si són treballadors, perquè sabia que en realitat eren els que havien construït la història.

I no eren paraules, només, per fer bonic. No. No debades havia viscut aquests sentiments a casa. El seu pare, el vell taxista, tocava la botzina i frenava quan s'acostava a casa. Llavors, els vailets que érem pel carrer deixàvem els nostres jocs i corríem a ficar-nos dins aquell tronat Citröen B-40200 que ens proporcionava el plaer d'anar uns metres amb cotxe, un luxe que en aquell temps només era a l'abast dels xofers... i dels estraperlistes. Recordo, també, la minyoneta que els ajudava, una noia andalusa, la Rafi, asseguda a taula mentre la mestressa sortia de la cuina i li omplia el plat preocupada perquè mengés per la gana que tenia. Al llarg dels anys l'he retrobada, plorosa, ara casada i mare de família, en cada una de les tristes ocasions en què hem acomiadat algun d'aquests amics tan dignes i estimats.

1. *Les orenetes* i *Perot Joglar*, que el Teatre Experimental Català va estrenar al Romea el 22 de febrer de 1970.

